

י' חסיד רבי שריה הסופר לא הגיח כלום מתורת משה לשמרד'

ארבע אמות של הלכה

עיקר עולמו של רבי שריה לא היה אלא בארבע אמות של הלכה; שם בנה את היכלו, שם כונן למשפט כסאו • וינשא ד' את כסאו, וארבע אמות אלו נתפשטו ונתרחבו לעשרות חיבורים, משנה ברורה והלכה ברורה במקום אחד • נכדו הרה"ג ר' חיים מרדכי דבליצקי שליט"א, מו"ץ בבית ההוראה של הגרש"א שטרן, משרטט קוים לדרכו ושיטתו של הגרש"ד בהלכה ובהוראה המשתקפים מחיבוריו ההלכתיים • זקניך ויאמרו לך

בהם בירר דינים אלו המיוסדים על ברכי חז"ל במסכתות קטנות ובשאר מקומות שאין יד אדם ממששת בהן; קונטרס הידורי תפילין, בו העלה בסגנון אמיץ וקצר אופן עשיית תפילין בהידור ובשלימות (וכמדומה שכמה נקודות שהזכיר שם היה הוא זצ"ל מהראשונים שעמדו עליהם והיום נקבעו כדבר פשוט); תיקון תפילה ומאתר תהילתי - דיוקים בתפילות החול והמועדים; והוא באחד - בירור דין הארכת הדל"ת שבאחד שבקריאת שמע, וכמה עמל רבינו לקיים הדין בשלימותו אע"פ שנשכח אצל רוב הלומדים בימינו בשל שינוי המבטא; מפיך יתברכך - בירור מצוות נשיאת כפים; אם למקרא - דיוקים ודקדוקים לבעלי קריאה בדברים שהטעות מצויה בהם; חיבור מיוחד על ההפטרות - כידוע היה רבינו יחיד במקצוע זה, המצריך ידיעה רבה גם במנהגי הקהילות להשתלשלותן, ופרסם ע"כ כו"כ מאמרים חשובים; וכל זה לצד ספריו על המועדים, מהם: קיצורי הלכות מועדים בהם אחז בסגנון צח ובהיר הלכות ומנהגי מועדי ד', פורים המשולש, בו לא הניח דבר קטן או גדול מהלכות סבוכות אלו שלא ביררם עד תכליתם ועורר. ולא יהיה הדבר שלם אם לא נזכיר את פרסומו הראשון, הוא קונטרס תיקון חצות שחולל בשנת תשי"ח, בו פרסם את אמירת תקן"ח הנזכר בשו"ע בין יראי ד' וחושבי שמו.

סדר היום" לפי השקפתו של רבינו כולל הלכות שקיומם נשכח לגמרי מחמת כמה טעמים, כגון ספור פאצי מים על הלכות תענית גשמים, בו

שלדעתו כן הוא הסדר הנכון והראוי אף למי שתורתו אומנתו. אף לימוד המשנה ברורה לכל חלקיו, נתעלה אצלו משאר לימודיו, שהיה שונה אותו פעמים רבות מספור, ופעם בשנת תשכ"ד, סח לחד ממקורביו שעד עתה סיים המ"ב כשלושים ושמונה פעמים, בלא ספק היה זה פרי יראתו הקודמת, והזירות עד הקצה משגת תלמוד. אכן עיקר כוחו וגבורתו של רבינו היה בכל ההלכות הנוגעות לסדר יומו של איש הישראלי, מלידתו ועד אחרית ימיו, מקומו ועד עלותו על יצועו, ימי החול לכל חלקיהם, והמצוות התמידיות הנוהגים בהם, ומועדי ד' לכל פריטיהם, והמצוות המיוחדים להם. להם נתן עיקר חילו ומרצו, עד שהקדיש חיבורים רבו מספור לעניינם, מהם שבירר בהם הדינים בשלימותם, מפורש הדין בדברי חז"ל והראשונים ועד חילוק המנהגים שנפלו בהם. ומהם שהקדיש לבירור פריטים עצומים, דינים שנתעלם חובתם, או חקרי הלכות מחודשות שלא שערם קודמיו. ורבים הם החיבורים שהניח אחריו ברכה וטרם באו בדפוס.

והרי דוגמא לדבר ממכלול חיבוריו המקיפים סדר היום כולו: זמני היום - לסוגיא זו ייחד רבינו שני חיבורים, 'לפני שמש' על זמני היום, ו'זמנים לפועלים' על זמני היום לדחוקים בזמנם, וכמובן שלצד זה ראו לזכור גודל עמלו להעמיד זמן תפילת ותיקין על דיוקה, מדלג על ההרים ומקפץ על הגבעות, לעמוד על זמנה הנכון, וכן לפרסם גודל מעלתה בכל מקום ודבריו עשו פרות ופרי פירות; קונטרס 'דיני מרחץ ודרך ארץ',

אליהו ראם ראב"ד בירושלים, הגרי"ג הורביץ ר"י מא"ש, הג"ר שמעון אמוראי מלפנים הרב דקונטרס מח"ס נחלת שמעון והג"ר חזקיהו שבתי ראב"ד המערבים בירושלים. כמור"כ בבחרותו קיבל תורה מפי הג"ר יוסף צבי הלוי ראב"ד יפו ורב ביהכנ"ס הגר"א, ומעורר חכמים לומדי ישיבת כנסת הרבנים בבהכנ"ס הגר"א מיסודו של אביו הנכבד ר' בצלאל יעקב ז"ל. סדר וחק לימודו של רבינו גם הוא יש בו לשקף את דרכי פסיקתו. מלבד לימודו בנושאים בהם עסק וליבן, היו לו קביעות בכל חלקי התורה. מדי שנה היה מקבל על עצמו סדרי לימוד חדשים, ומשנה לשנה היה משנה את לימודיו, אך ככלל סדר יומו הקיף כל חלקי התורה נגלה ונסתר: לימוד נ"ך ומשניות כסדר, ש"ס וטוב"י בשלימות, (ויש מהשנים שחזר גם על דברי הרי"ף כמנהג בית מדרשו של רבינו הגר"א), שו"ע ונו"כ, כתבי האריז"ל ורש"י, משנ"ב, ח"ח ושמידת הלשון ועוד בספרי מוסר (ונזכיר מעט מספרי המוסר שהיו חביבים עליו, אותם שאינם מצויים כ"כ בבית המדרש: ראש וראשון חמדת ימים בו היה אדוק, ומרגלגל בפומיה בשם ג"א זצ"ל שאין לתאר המועדים מבלעדיו ספר קדוש זה; שער המלך; "המוסרי", לרי"מ ב"ר שמואל; מזכה הרבים וחשבון פרי המצוות לרצ"ה גולדמן מיוחד בית קל; התרגשות הלב לרצ"מ שפירא מח"ס ציצן הקודש, קיום התורה לר"י ידובסקי ועוד).

וראו לציין שאחרי כל זה, לא הניח סדר לימוד המכונה "חק לישראל" מיסודו של רבינו האריז"ל,

יש האשכולות, שהכל בו, היה רבינו. כשם שבעבודתו התאחדו כל חלקי העבודה ויחד יהיו תמים, כן דרכו בלימוד ובהוראה, שלא הזניח שום חלק מחלקי הלימוד והעיון, והם כולם משתקפים בכתיבותיו המרובות. במקו"א (יראו עינינו ס' ה) פלטה קולמוסו ביטוי נדיר על עושר כתיבותיו. במענה לשואל אחד, שתשובתו נתאחזה, ביקש רבינו לפייסו וכך כתב לו: "...כי אני בעל מאה מלאכות בבת אחת ואתו הסליחה רבה...". וכיון שכך, כאשר אנו מבקשים לעמוד על סגנונו וכוהו המיוחד בפסיקת ההלכה לא נוכל לומר דבר שלם מבלי שנסקור את כל ספריו וחיבוריו הרבים, למן הספרים בהם חשף ידו בבירור הדינים מתוך סוגיות הש"ס ודברי הראשונים, דרך ספרים שתוכנם חקרי וחילוקי דינים מחודשים, ועד ספרי הקיצורים בהם העלה בלשון צח ובהיר הלכה למעשה. זו מן המלאכות היותר קשות וסבוכות. ואחרי כל זה ננסה להראות איזה פנים לדרכו ההלכתית של רבינו, ואם לא יושלמו הדברים, יהיה בהם משום התחלה לבאים אחריו.

רבינו שאחז בפלך השתיקה, מיעט לדבר על שנות חורפו. ולפיכך אין בינינו אלא ידיעות קצרות וקטועות על תחילת דרכו של רבינו והחכמים ביניהם כסתו היתה מוטלת: בין כתביו נמצאו - (וראה תצלומיהם בהמשך גליון זכרון זה) - היתר הוראה שקיבל בשנת תשי"ח, בהיותו בן עשרים וחמש מהגאונים: הג"ר י"מ חרל"פ, הג"ר

בירר הלכות אלו לפרטיות, כביכול היו הלכות דבר יום ביומו ואף הלכות שבנ"א משתמשים לעיין בהם, והם הלכות אבילות, להלכות אלו הקדיש כמה חיבורים, מהם זכרון בצל"א שני חלקים, וכן מתי מלחמה ועוד. בהלכות אלו היה ככה"נ חד בדרא, בידעתם על בוריים, למן בירור סוגיות חז"ל ראשונים וגם אחרונים, ועד ליישומם הלכה למעשה בכל המציאויות הכי רחוקות ובלתי מצויים.

הלכות שלא דיברו בהם הפוסקים, ולא הרחיבו בפרטיהם, ירד רבינו לחצבם ממקורם, וכך בחיבורו פלגי מים הנוכח, או בהלכות בית המרחץ שדקדק במסכתות קטנות ומילי דאגדתא, וגם בחיבורו על תפילין חצב הלכות ממסכת תפילין ומן הש"ס עצמו.

אכן בשאר ההלכות, אף שהיה סדר לימודו בבירור ההלכה משורש הדבר בש"ס ובראשונים, והיה מברר אף אותם שיטות שאינם להלכה, (דוגמה לרבר בספרו זכרון בצל"א בו לא הניח שיטה משיטות הראשונים שלא דקדק בה), מ"מ לדינא לא היה מוציא הדין אלא מתוך טור ב"י שו"ע ונו"כ ועממה ודברי רבותינו האחרונים למדינותיהם, שדבריהם היו רגילים על לשונם, והיה יודע לשקלם ולהעריכם. (ונזכיר מעט מהספרים החביבים עליי בהלכות או"ח, אותם שאינם מצויים כ"כ אצל לומדי זמננו: בית עובד ובית מנוחה לר"י ש"אשכנזי; בני ציון לר"ב צ' לכתמאן מביירות; מקראי קודש על קה"ת לה"צ הרודזנסקי; מעורר ישנים לר"מ ממעזריטש ועוד). וכך כותב רבינו בתשובה אחת (נדפסה בקונ' יראו עינינו סי' ה'): וז"ל: ואילו היתה נתונה לנו רשות להכריע בין רבותינו הראשונים ז"ל, הייתי מרשה לעצמי להכריע כהר"י מיגאש שלדידיה אין שום קושיא בכל הגמרא משא"כ לר"י ור"ח וכו', עיי"ש. אכן גם כשהזכיר רבינו דברי האחרונים, לעולם לא היה כמאסף השיטות בעלמא, אלא סובר את סברתם, ממשמש בהם למצוא בהם טעם, וכך היה מסדרם לפני הלומד.

ועכ"ז, היה מעורר תדיר שצריך לדעת הדין להשתלשלותו ממקורו, שבלא זה פעמים הרבה חורצים דין מעוקל ומעוות, דוגמא לדבר נמצא בקונ' 'תפילת הדרך' שחיבר (ס"ה הערה טו), שם האריך שלדעת הרבה ראשונים, לאחר שעבר פרסה מהעיר אינו יכול לומר תפלה, ורבים מדקדקים מאד בחומרת האחרונים (הובאה במ"ב סק"ט) שלא נזכרה

פוסקים מפורסמים, אסור להכריע שלא כזה ושלא כזה ובפרט נגד המ"ב שדבריו כתורה מלשכת הגזית. אבל שיטת הגר"א היא לא כן אלא במקום שמתברר איזה דבר בסברא ישרה ונכונה אפשר לנקוט כן להלכה אף שהוא נגד מרבית הפוסקים. ע"כ.

חיבורי רבינו, כשם שהם מגוונים בנושאים, הרי הם מגוונים בסגנונם: עיון ובקאות, חקרי דין מחודשים, קיצורי הלכות ובידורי דינים, הכרעות בין הפוסקים ואיסוף שיטות. ורק בסקירת כולם כאחד עולה מכלול שיטות.

כך למשל כוח עיונו ואופן לימודו סוגיות הש"ס ודברי הראשונים, אסקי שמעתתא אליבא דהלכתא עד להכרעת הדין, מתגלה בספרו 'זכרון בצל"א' על שו"ע יו"ד סי' ש"מ הלכות קריעה. וכמה אופייני לרבנו שביקש את השלימות בכל דרכיו, שכשהגיע לסעיף העוסק בדיני מגדף, שהוא סוגיא שלימה בש"ס אך הנו"כ והאחרונים כמעט לא עסקו בה, חשף את זרועו וביררה מהחל עד כלה כשהוא מעלה דינים מחודשים לא שערום קודמיו (והם נקבעו ע"ש באנצ"ת ערך מגדף).

בספריו זה השלחן על שלושת חלקיו, העלה חילוקי דינים חדשים

ומחודשים שלא עמדו עליהם קודמיו ורבים הם הנידונים הנוכחים בספרי אחרוני זמננו, שהמקור הראשון להם הוא בספר זה השלחן. (כך למשל, נידון אחיות השופר בשעת ברכה, טבילת אייזות מאכלים, בירורו המפורסם על נשיא"כ בתענית במנחה גדולה). ולכן לא יפלא שחיבור זה שנכתב על ידו בהיותו כבן שלושים ושתים בלבד נזכר לא מעט בספרי הלכה שהופיעו אחריו.

בחיבוריו 'פורים משולש', 'שובג שמחות' על הלכות שבע ברכות, נראה כוחו בעריכת הדין לכל פרטיו ופרטי פרטיו, והכרעתו בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים. דוגמא נאה לסגולתו להעלות כל מקרה ומקרה ולגזור דינו, הוא חקירתו בדין אבילות בפורים המשולש, שאלה ששיגר לחכמי ירושת"ו, ומתוך מכתביהם שבאו בספרו הנזכר נראה שהמה ראו כן תמוה, שלא עלה על דעתם לברר ענין זה, אף שהם בני הכרך והוא בן העיר.

ובכלל יש לומר שכוחו של רבינו היה בעיונותו הגדולה בכל רגע ורגע להשלים חובתו באופן המעולה ביותר וכך היה מוחו הוגה תדיר בדברי תורה, לא יעף ולא ייגע. ואופיינים בדברי הגאון בעל צ"ח ח"ח סי' לג, המשיב לרבינו על ספיקו שמה לא יצא יד"ח קריעה על אביו לכל השיטות משום שלא קרע נגד כל העם, ואילו מהש"ס דקדק רבינו שיש לקרוע נגד כולם, והגאון צ"ח משיבו: והאמת אגיד לכת"ד כי עם קריאה ראשונה בדבריו אלה עמדתי נדהם מדבריו נפלאים אלה, והיה נראה לי לכאורה כי צדק בראיתו זאת, והשתתפתי בצערו הרוחני הרב לפן ואולי לא יצא יד"ח קריעה, ועכ"פ אליבא דהא"ו, וגם הרי יצא מזה הלכה מחודשת וכו' ועל כזה לא מצינו לשום אחד שמדקדק להצריך כזאת וכו', ברם בעיון נוסף נלפענ"ד להניח את דעתו האנינה ולומר לו שבאופן שנהג יצא בוודאי יד"ח הקריעה, אליבא דכו"ע, וכו'. עכ"ל.

בחיבוריו הקיצורים כקיצור הלכות מועדים על חלקיו וכו"ב, ביקש רבינו לתת הלכה ברורה בסגנון קצר ובהיר. וכך בכל מקום שמצא לפניו הלכות סדורות בספרי ההלכה שלפניו הביאם בקיצור, ולא ביקש לעיין למקור הדבר בכדי להתפאר כדרך כמה מחברים, שכל הלכה פשוטה מטריחים על המעיין לשלשלה מדברי התלמוד. ובמקום גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו שלא בוש לעיין לספרי מחברים צעירים ממנו כל שמצא שם הרצאת הדין באופן מדויק ונכון.

פירוים בדרך פסיקתו ומקורותיה

א. נתייחד רבינו באין דומה לו בהיותו יודע לפסוק לכל העדות והחוגים, ואשכנזים למדינותיהם (פולין ואשכנז המערבי), ספרדים לארצותיהם, תימנים (בלאדי ושאמי) ועוד. והיטב אמר חכם אחד אשר החזיק במנהגים שלא נהג בהם רבינו ואף התנגד לחידושים באר"י, כי היחיד שניתן לברר אצלו מנהג שהוא מתנגד לו הרי זה רבינו. וככלל היה המנהג יסוד גדול שלא ימוט, ופעמים שאחז ודבק בו אף נגד שיטות אחרות שרווחו במקומו. כך למשל סיכך סוכתו בפלפונים כמנהג כל רבותיו גדולי ירושלים ודלא כמש"כ בשו"ע סי' תרכ"ט. (וכשאמרו לו על גדול אחד מבני ירושלים שבשנים האחרונות התחלף הסכך שבסוכתו מפלפונים למין אחר, אמר באירוניה, צריך לבדוק אם לא הנכדים החליפו...).

ב. יקר בעיני רבינו כל אות מדברי ראשונים, והיה רגיל להעדיף דבריהם על פני דברי אחרונים, וז"ל בהסכמתו לספר ראב"ן (בהוצאת אבי מורי שליט"א חלק ב): שעל ידי כל זה [הוצאת דברי הראשונים במהדורות חדשות ומדויקות] ניתן לבעלי עוסקי הלכה לקבוע הלכה ברורה דבר ד' לאמיתו, אף במקום שרבותינו האחרונים ז"ל נטו לדרך אחרת מסיבות העלמת לשונות רבותינו הראשונים ז"ל מעיני הברדלח אשר להם... וכל זה בין להקל ובין להחמיר או לפחות לצרף דעות אלו לגירונם אשר דנים עליהם. ואין לך אלא מקומו ושעתו. וכבר נמצא כן בדברי רבותינו

האחרונים המאשרים בהחלט דרך זו, לאן שורת הדין צריכה לנטות בפסקי האחרונים ז"ל שלא נמצאו עולים בד בבד עם דברי הראשונים שנתגלו לאחר זמנם, או כאשר נתגלה הגרסא האמיתית בדברי הראשונים.. ואכמ"ל.

ג. הרגיל בספרי רבינו, יראה שהיה בעל הון עשיר במקורות, ובכל מקום שביקש לבסס דין רופף חיזקו ממקומות רבים ומגוונים, כך דרך משל הוא מאמרו בספרו י"ג מאמרות בו העלה דגם בשבת יש להשכים לוותיקין. ויסד דבריו על מסכת סופרים, תנא דבי אליהו, רש"י במגילה, רמב"ם בהלכות יו"ט ובתשובה, וכמובן אחרונים מכל הדורות מן הרב"ז ועד מנהג קהילות תימן. ובכלל זה שהיה מסתייע ממקורות שאינן הלכתיים לפי יעודם. והנה כמה דוגמאות לדבר: את הידוע ע"ש הגר"א שיש מצוה באכילת מצה כל שבעה, מצא רבינו סמך ברמב"ם במו"נ (ע"י פרק ל"ד); על הידוע בשם הגר"א שלא לאכול ענבים ברה"ה, העיר רבינו שמשואל א' כה יח מוכח שמ"מ צימוקים אכלו... ופעם דיברו עם רבינו על לשון הרע בהרהור, ואמר שהוא מח' חפץ חיים והגר"ז, החפץ חיים הוא בפי' החפץ חיים על התורה שהוציא הגר"ש גריינימן, והגר"ז נמצא בספר התניא (אגרת הקודש סוף אגרת כב). כך מדרשות הצ"ח הוציא דין לנט"י, ומאגרות הרמב"ם לרעיו למד דינים מחודשים בהלכות אבילות. ועוד הרבה כיו"ב.

ד. מזהירותו היתרה של רבינו, שלא יבוא דבר בגבול חבירו, וכל דבר שקל ומדד במאזני פלס שבר מצוה זו כנגד שלימות מצוה אחרת. כך למשל אף שנהג להחמיר בתקופות מסוימות שחשבן לשעת השמד, לצום בתענית

ציבור מן הערב והוסיף עליהם חמישה עיניים, וכ"ז ע"פ דברי הרמב"ן והגר"א המובאים בשעה"צ סי' תקנ"ג, מ"מ כשנדרה צום ליום ראשון היה נמנע מזה משום מעלת סעודת מלוה מלכה. והנה דוגמא נאה לשיקול דעתו הרחבה ושימת ליבו על על כל פרט, מתוך רשימת הנהגותיו לליל הסדר: אף שבכל השנה יקבע לעצמו מידה לעשות הכל בעצמו ולא לבקש מאחרים כלום, מ"מ בלילה זה יעשה [עורך הסדר] להפך ויבקש הכל מאחרים, ומ"מ יזהר שלא יכשל בשימוש בכהן ות"ח, ובפרט שלא יכשל בלאו של לא תדרה בו בפרך לדעת הרבינו יונה. ע"כ. ומתוך למתבונן איך נתן מחשבות בעצה לקיים הכל בשלימות.

ה. כדרך רבותינו הפוסקים השתמש רבינו במידי דהלכה גם בדברי המקובלים ודברי זוה"ק, אך שם דרך ונהג בחכמה שלא יהיו הדברים אלא כתוספת וכהשלמה, ולעולם לא ישתנה הדין הפשוט ע"פ דברי קבלה, ונאים הדברים שבעתים כשהם יוצאים מפי חכם כמוהו עצום ורב בחכמת הקבלה. והנה הדוגמאות בענין זה רבו מספור, ונציין עתה לדבריו בחיבורו "ארבעה ספרים נפתחים" כנגד המייחסים לאריז"ל שיטה של הדלקת נ"ח בפנים: גם בזמן הזה בא"י צריך להדליק בחוץ כדינא דגמרא ודלא כמי שכתב נגד זה, בדבריו בטלין ומבטלין לא שרירין ולא קימין... ומי שכותב דעפ"י האריז"ל צריכים להדליק בפנים שקר ענה באחיו וממעיט כבוד ויקר חכמת הקבלה ונותן חרב וחנית ביד כמה מהנקראים חכמים בעיניהם השונאים חכמה זו תכלית שנאה וממלאים פיהם שחוק עליה, ורחמנא לשיזון מדרעות משובשות כאלו. עוד ראוי להזכיר

הנהגתו בפטירת אביו ר' בצלאל יעקב שהתעסק בלווייתו, כדון כיבוד אב ואם ולא חש למנהג המקובלים שלא יילוו את המת יו"ח, אם כי כשנשאל כיצד מבקש שיעשו עמו אחר אריכות ימיו ושנותיו, לא אמר לא הן ולא לאו, ונראה שכל זה הוא פרי מחשבתו הבלתי פוסקת, לשקול בפלס זה מול זה.

ו. ועוד זאת היתה בו ברבינו שנתן דעתו לכל התמורות שלפניו להוציא משפטם לאורו. כך אחרי המלחמה בתשכ"ז הוציא חיבור "אחר כתלנו" על דיני קריעה על העיר ועל המקדש, ואחרי המלחמה בתשל"ד פרסם חיבור "מתי מלחמה" על דיני אבילות שהתעוררו בעקבותיה. משנכנתה שכונת רמות יצא בעצמו לבחון את מיקומה ופרסם חיבור "ירושלים ערים סביב לה" על זמנה בקריאת המגילה. משנסללו כבישי איילון לא חס על זקנתו ונסע לראות ולמדוד את רוחב הכביש ע"מ לבחון אם אחי זה נחשבת בני ברק סמוכה ליפו וג"ז לענין זמן קריאתה ופרסם חיבור מיוחד הנקרא "אגרתא חדתא". ועוד כיוצא באלה.

אשרי עין ראתה כל אלה, כהן גדול בעבודה תמידית להעלות כל מעשיו ותנועותיו קודש לד'. זכה וזיכה את הרבים בחיבוריו היקרים, ודבריו הם הם זכרוננו, וזרון בספר. ישירו בו יושבי שער, הם ישראל שיושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, והוגים בחיבוריו לדעת המעשה אשר יעשון והדרך לילכו בה.

התודה והברכה לאחי הר"א רבי בצלאל שליט"א נ"ל מרתו בעריכת המאמר

בדיקת חברים / המשך מעמ' 2

כשרוצים לשחררו פעם ראשונה לתפילה.

ועוד תירץ שברור שצריך לתפוס תמיד הזדמנות הראשונה ולא לחכות לפעם אחרת, אולם המנוחה של בין הזמנים, תועיל אחר כך להרבה זמן מאד ללמוד יותר בחשק ובכוחות רעננים ב"ה. שלמה הכהן רבינובץ, כולל תפארת יונה, ירושלים

מין ה' ברכת שמואל' - במכתבו הידוע על פרצות ההשכלה, מובא בסוף מסכת קידושין - מביא את השונות אליהו, על המשנה שת"ת אין לה שיעור, וביאור דבריו הוא, דהכוונה בכל רגע שיכול הינו מחויב - אך ברגע שאינו יכול, לא שאז הוא מתבטל, אלא אז לא חל עליו כלל חובת ת"ת [ועפ"י מסביר דיש ב' חובות, חוב ללמוד ק"ש בוקר וערב, שזה חובה בכל מקום, וכל היום זה אם יכול, אך אם אינו

הרמב"ם דזה דאורייתא נמצא דאין לזה שיעור] ונמצאו הדברים צ"ב [ואפ"ל דכיון דמדרבנן יש לו שיעור דג' תפילות, ע"ז דבר הרדב"ז].

שו"ר באור שמח שמביא מדברי שוחר טוב, המב' בדבריו דאין סיבת הפטור בת"ת כיון שאין לזה שיעור, אלא ע"ש משום מצות תפילין, אך גם לאחמ"כ אפ' לתרץ דלמעשה ת"ת כשיש דחיה, אז פטור לגמרי, אם קה"י כיון שאין לזה שיעור [וכך הפשטות בברכ"ש], ואם כאור שמח משום מצוות תפילין.

עוד שמעתי ביישוב הק' ע"ד הפשט, מהא דהנה המהרש"א במקו"א כ' על בין הזמנים "אילו איישר חילי אבטליניה", והנה ע"י בנשמת אדם כלל ס"ח סק"א שמבאר במצוה הבאה לידך דלא כהרדב"ז, ונשאר בצ"ע עליו, ומשמע דפליג, אי"כ הרדב"ז ס"ל כהמהרש"א, והח"א כשיטה השניה. א. מ. ג. גמליאל

יכול, כגון ואספת דגנך או כל מצוה עוברת שא"א לעשותה ע"י אחרים, אז לא מתחייב].

המב' בדברי רבי ברוך בער, דחייב ת"ת אינו כשיש דבר שכיכול דוחה. אך נלע"ד שבתפילה אינה כן, דתפילה היא חובת גברא, נמצא שגם אם אינו יכול לקיים במנין, מ"מ הוא חייב ואינו בגדר "פטור" אלא בגדר "אנוס". ועפ"י פשוט דדברי הרדב"ז הם שיש "מצוה הבאה לידך", ואז "אל תחמיצנה", זה רק בתפילה, שזה בא לידך, אך לגבי תלמוד תורה, אי נימא דאינו יכול אין זה כלל בא לידך, כבה"ל לית טעמא דיליה.

אך ראיתי בקהלות יעקב (ברכות סי' ה') שכ' דגדר הדבר דאין לו שיעור, היינו שכל דבר כיון שהתורה לא נתנה בזה שיעור, אז אינו כפי יכולתו [ועפ"י לענין פאה האם גדר הדין כן, וע"י שאכן חילקו במשנה התוס' אנשי שם ומשנה ראשונה עיי"ש], ועפ"י יסד שם זאת אף לענין תפילה [לדעת